

מבט על, גיליון 1139, 20 בפברואר 2019

"מפת הדרכים" של מנהיג איראן במלאת 40 שנה למהפכה האסלאמית

רז צימט

ב-13 בפברואר פרסם מנהיג איראן מפת דרכים לרגל יום השנה ה-40 למהפכה האסלאמית, בה פירט את הישגי המהפכה והשיא עצות לצעירים האיראנים לקראת מימוש השלב הבא בדרכה. מפת הדרכים מעידה על אודות נחישותו של ח'אמנהאי לשמר את ערכי המהפכה ואת עקרונות היסוד שלה, הן בזירה הפנימית והן במדיניות החוץ. היא אינה מבשרת נכונות כלשהי מצדו להתאים את האידאולוגיה המהפכנית למציאות המשתנה ולדרישות הציבור ואינה מספקת פתרונות מעשיים למצוקות האזרחים. עמדותיו הבלתי מתפשרות של ח'אמנהאי מחזקות את ההערכה כי לא ניתן לקדם שינוי משמעותי באיראן, לכל הפחות כל עוד הוא ממשיך לאחוז ברסן השלטון. עם זאת, גם סירובו לסגת מהדוֹגְמָה המהפכנית אינו מציב בשלב זה איום מיידי על יציבות המשטר.

ב-13 בפברואר פרסם מנהיג איראן, עלי ח'אמנהאי, "מסר חשוב ואסטרטגי" לציון יום השנה ה-40 למהפכה האסלאמית. במסר פירט ח'אמנהאי את הישגי המהפכה והשיא עצות לדור הצעיר באיראן לקראת מימוש "השלב השני" בדרכה של המהפכה.

בראשית דבריו קבע ח'אמנהאי כי ערכי המהפכה הם נצחיים ואינם מוגבלים לדור אחד בלבד או לחברה מסוימת. המהפכה האסלאמית לדבריו גמישה, רגישה לביקורת ומוכנה לתקן את טעויות העבר שלה, אך בד בבד דבקה בערכיה ומחויבת להם. מנהיג איראן קרא לצעירים באיראן להוביל את הפרק החדש בחיי המהפכה, להגן עליה ולקרבה למימוש האידאל החשוב ביותר: כינון ציוויליזציה אסלאמית חדשה והכשרת הקרקע להופעתו המחודשת של האימאם השיעי הנעלם.

ח'אמנהאי פירט את הישגיה המרכזיים של המהפכה: השגת יציבות, ביטחון ולכידות טריטוריאלית; התקדמות מדעית, טכנולוגית, תשתיתית, תעשייתית וכלכלית; הרחבת ההשתתפות העממית בעניינים פוליטיים; העמקת ההבנה בקרב האזרחים בנוגע לסוגיות בינלאומיות, ובמיוחד פשעי המערב וארצות הברית והבעיה הפלסטינית; חלוקה צודקת יותר של משאבי המדינה וקידום הצדק החברתי, בעיקר בהשוואה לעבר המלוכני. הוא ציין, כי איראן עדיין ניצבת בפני איומים מצד המערב, אך אלה בטלים בשישים לעומת ימיה הראשונים של המהפכה. כך, למשל, אם בעבר חתר המערב למנוע מאיראן נשק בסיסי, כיום הוא מנסה למנוע הגעת נשק איראני מתקדם לכוחות "ההתנגדות".

עצותיו של ח'אמנהאי לדור הצעיר מתמקדות בשישה תחומים: מדע ומחקר; רוחניות ומוסר; כלכלה; צדק ומאבק בשחיתות; עצמאות וחירות; כבוד לאומי ומדיניות חוץ; ואורח חיים. ח'אמנהאי ציין, כי חרף ההתקדמות המשמעותית בתחומי המדע והמחקר, איראן עדיין רחוקה מפסגות המדע העולמי ועל הצעירים להתייחס להתקדמות המדעית והטכנולוגית כאל "מלחמת קודש" (ג'האד). הוא קרא לסיכול מאמצי המערב לקדם אורח חיים מערבי ולהשחית את הדור הצעיר באיראן באמצעות התקשורת החדשה.

בתחום הכלכלי הדגיש המנהיג את הצורך לחזק את עצמאותה הכלכלית של איראן ופירט את הכשלים המרכזיים בניהול הכלכלה, ובהם: הישענות רבה מדי על נפט, התערבות ממשלתית בכלכלה, הסתמכות יתר על ייבוא וניהול תקציב בעייתי ובזבזני. הפתרון לכל הבעיות נעוץ במימוש "כלכלת התנגדות", שמשמעותה הפחתת התלות האיראנית בגורמים זרים. ח'אמנהאי שלל את העמדה לפיה הבעיות הכלכליות נובעות מהסנקציות הבינלאומיות וכי יש להיכנע לתכתיבי המערב על מנת להסירן.

בתחום מדיניות החוץ ציין ח'אמנהאי כי הזירה הבינלאומית ניצבת כיום בפני "התעוררות אסלאמית", המתבססת על מודל ההתנגדות לדומיננטיות האמריקאית והציונית וכי ארצות הברית ובעלות בריתה נכשלו בשעה שאיראן הרחיבה את נוכחותה הפוליטית באזור. הוא הדגיש כי שום בעיה עם ארצות-הברית אינה ניתנת לפתרון וכי משא ומתן עימה לא יישא כל פרי, למעט נזק חומרי ומוסרי. מנהיג איראן הטיל ספק גם ביכולת לסמוך על חלק ממדינות אירופה.

גילוי הדעת שפרסם מנהיג איראן מציב מפת דרכים עבור המהפכה האסלאמית עם כניסתה לעשור החמישי. במידה מסוימת אף ניתן לראות בה צוואה פוליטית של ח'אמנהאי בן ה-80, המתקרב לשלהי כהונתו. מפת דרכים זו מעידה על אודות נחישותו לשמר את ערכי המהפכה דווקא לנוכח האתגרים המשמעותיים שבפניהם ניצבת הרפובליקה האסלאמית מבית ומחוץ.

בזירה הפנימית משקפים דבריו התעלמות מהפער הגדל והולך בין הציבור האיראני, ובעיקר הדור הצעיר, לבין מוסדות המשטר והמהפכה. ח'אמנהאי מזהה את הבעיה העיקרית בהתעלמות מסיסמאות המהפכה ולא בהתרחקות האזרחים מערכיה, ותולה את האחריות המרכזית למצוקותיה של איראן במערב, ובמיוחד בארצות הברית, שלדבריו מציגה תמונה מעוותת של איראן וחותרת להחלישה. הוא אינו רואה את הפתרון למכשולים בהתאמת ערכי המהפכה למציאות המשתנה ולדרישות הצעירים, אלא דווקא בהסתגרות רבה יותר ובהמשך המאבק נגד ניסיונות המערב לכפות את ערכיו. ח'אמנהאי מכיר בחשיבות הצעירים, אך מייחס להם דבקות בערכים המהפכניים והדתיים תוך התעלמות ממגמת החילון בקרב צעירים רבים, המתרחקים מהדת ומאמצים אורח חיים מערבי.

ח'אמנהאי ער למצוקות הכלכליות ולשחיתות, אך דבק בעמדתו כי הפתרון למשבר נעוץ ב"כלכלת התנגדות" ולא ברפורמות מבניות עמוקות, המחייבות גם הסרת הסנקציות, השתלבות בכלכלה הגלובלית ועידוד חברות מערביות לשוב לאיראן. זאת ועוד, בשעה שהסוגיה הכלכלית ניצבת בראש סדר העדיפויות של אזרחי איראן, כפי שניכר היטב במחאה המתמשכת בשנה האחרונה, ח'אמנהאי מסמן את הנושא הכלכלי בעדיפות נמוכה יחסית לעומת יעדים מהפכניים אחרים. בכך ממשיך ח'אמנהאי את דרכו של מכוון המהפכה האסלאמית, איתואללה ח'ומיני, שייחס חשיבות מוגבלת לנושא הכלכלי ואף הצהיר בעבר כי המהפכה האסלאמית לא התרחשה על מנת להויל את מחירי המלון.

בתחום הפוליטי מתעלמת מפת הדרכים של ח'אמנהאי מהדרישה הציבורית הגוברת לרפורמות אזרחיות ופוליטיות, גם אם מוגבלות והדרגתיות. לדרישה זו שותף הנשיא רוחאני המצדד בהרחבה מסוימת של חירויות הפרט ובצמצום המעורבות הממשלתית בחיי האזרחים, למשל ביחס לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי ולמגבלות על הרשתות החברתיות.

גם בתחום מדיניות החוץ מבטאת הודעתו של ח'אמנהאי מחויבות לעקרונות היסוד של הרפובליקה האסלאמית, ובראשן העוינות לארצות הברית ולישראל. ח'אמנהאי לא מפגין בשלב זה כל נכונות לחידוש המשא ומתן עם ארצות הברית. בשונה מעמדת הנשיא רוחאני, שהצהיר בעבר כי אינו שולל זאת בתנאי שארצות הברית תבטל את הסנקציות או למצער תקפיא אותן, ממשיך ח'אמנהאי לבטא עמדה עקרונית הגורסת שארצות הברית מתנגדת לעצם קיומה של רפובליקה אסלאמית וחותרת לשינוי משטר, ולפיכך אין כל טעם בהידברות עימה.

בסיכומו של דבר, מפת הדרכים אינה רומזת על אודות נכונות כלשהי מצד המנהיג העליון של איראן להתאים את האידאולוגיה המהפכנית למציאות המשתנה או לוותר על עקרונות היסוד שלה. הוא אינו מספק פתרונות מעשיים למצוקות האזרחים ואינו מבטא נכונות לויתורים או לפשרות לנוכח הדרישות לשינוי מבית ומחוץ. אין משמעות הדבר כי ח'אמנהאי לא יהיה מוכן בעתיד, כפי שעשה גם בעבר, לפשרות טקטיות בהתאם לנסיבות המשתנות. עם זאת, כל פשרה משמעותית או נסיגה מעקרונות היסוד של המהפכה נתפסת בעיניו כאיום על שרידות המהפכה ועל יציבות המשטר. הוא דבק באמונתו כי בכוחה של המהפכה האסלאמית להתגבר על האתגרים הניצבים בפניה ובכוחם של אזרחי ארצו להתמודד בהצלחה עם מצוקותיהם, כשם שעשו מאז ראשית המהפכה, ובמיוחד בזמן מלחמת איראן-עיראק.

עמדותיו הבלתי מתפשרות של ח'אמנהאי מחזקות את ההערכה כי לא ניתן לקדם שינוי משמעותי באיראן, לכל הפחות כל עוד הוא ממשיך להחזיק ברסן השלטון. זאת, דווקא בשעה שהפער בין הציבור למוסדות המשטר מתרחב, אזרחים רבים קוראים תיגר נגד שני המחנות הפוליטיים המרכזיים - השמרנים והרפורמיסטים, והמחנה הרפורמיסטי מתקשה לשכנע את הציבור ששינויים הדרגתיים עדיפים על פני שינוי משטר מהפכני כולל.

אף על-פי כן, גם סירובו של ח'אמנהאי לסגת מהדוגמה האסלאמית-המהפכנית אינו מציב בשלב זה איום מיידי על יציבות המשטר. תנועת המחאה עדיין סובלת מחולשות מרכזיות והמשטר ממשיך לשמר בידיו יכולות דיכוי יעילות. במפת הדרכים של מנהיג איראן אין בשורה כלשהי עבור אזרחי איראן. עם זאת, רבים מהם עדיין סבורים כי החלופה לשלטון הנוכחי עלולה להיות גרועה יותר ונראה כי החשש מכאוס גובר בשלב זה על הנכונות לקדם תהפוכות פוליטיות, שתוצאותיהן אינן ידועות מראש.